

LIETUVOS GRYNAVEISLIŲ VEISLINIŲ KIAULIŲ VEISIMO PROGRAMA

2019

Lietuvos vietinės kiaulės, senojo genotipo Lietuvos baltosios kiaulės

1. Tikslas

Veisimo programos tikslas yra išsaugoti įtrauktų į veisimo programą veislių išlikusių kiaulių tipingas savybes ir atkurti veisles.

1.1 Veisimo programa turi užtikrinti palaikomąją selekciją, bet šia programa nėra siekiama pagerinti jų produktyviųjų savybių, nes itin mažose populiacijose tai neįmanoma.

2. Veislės

2.1 Į veisimo programą yra įtrauktos šios dvi reprezentuojančios Lietuvos kiaulių genetinius išteklius veislės:

- Lietuvos vietinės;
- Senojo genotipo Lietuvos baltosios

Lietuvos vietinės kiaulės

2.2 Lietuvos vietinės kiaulės yra iki XX a. išlikusios Lietuvoje augintos ir veistos įvairių spalvų, po kaklu turinčios išskirtinį tipingą požymį-karoliukus, kiaulės. Jų spalvų įvairovė pasireiškia skirtingų šerių spalva, bet oda daugiausiai būna balta. Vietinės kiaulės susiformavo lietuvių etninėse žemėse iš senųjų ilgausių ir trumpausių, veikiamų kai kurių kultūrinių veislių, bet tiksli kilmė dėl rašytinės medžiagos trūkumo yra nežinoma. Kiaulės yra riebios, bet atsparios. Kaip ir kitų riebių veislių jų vados yra mažesnės negu šiuolaikinių veislių. Jos gali būti panaudotos alternatyvioje gamyboje ir kaip motininė veislė pramoninio kryžminimo deriniuose.

- Senojo genotipo Lietuvos baltosios

2.3 Lietuvos baltosios kiaulės kaip originali veislė buvo patvirtinta 1967 metais. Saugoma senojo genotipo Lietuvos baltųjų kiaulių veislės išlikusi dalis, kuri po veislės patvirtinimo nebuvo gerinama kitų veislių genetinė medžiaga.

Veislė išvesta dar prieš pirmąjį pasaulinį karą vietines kiaules pradėjus gerinti jas kryžminant su didžiųjų ir vidutinių baltųjų, vokiečių edelšveinų, berkšyrų, didžiųjų juodųjų ir danų vietinėmis kiaulėmis. Paaiškėjus, kad tinkamiausios gerintojos – didžiųjų baltųjų veislės kiaulės, tarpukario Lietuvoje iš Anglijos ir Švedijos 1922-1934 m. įvežus didžiųjų baltųjų (jorkšyrų) kiaulių, buvo gauta ir labai daug jų mišrūnų su vietinėmis ir kitų veislių kiaulėmis. Lietuvos baltųjų kiaulių formavimosi metu vyko sudėtingas ir ilgas mišinimas su įvairiomis kiaulių veislėmis, atranką ir paranką derinant su šerimo ir laikymo sąlygomis. Todėl Kiaulės gerai prisitaikę Lietuvos agro-klimato sąlygoms, tinka bekonams gauti, o auginamos iki didesnio svorio ir kokybiškiems lašiniams gauti. Raumeningumu nusileidžia tarptautinėms veislėms. Gali būti naudojamos kaip motininė veislė pramoninio kryžminimo deriniuose ir alternatyvioje gamyboje.

3. Veisimo programos geografinė teritorija

3.2 Veisimo programos geografinė teritorija gali būti visa Lietuvos Respublikos teritorija, tačiau šiuo metu iš išlikusių vietinių kiaulių ir senojo genotipo Lietuvos baltųjų veislių kiaulių suformuotos bandos: saugomų veislių branduoliai, veisiami grynuoju veisimu uždaru populiacijų metodu yra LSMU Gyvulininkystės institute, kuris yra Lietuvos kiaulių augintojų asociacijos narys ir šio asociacijos nario kiaulių ferma yra (55° 64' šiaurės platumos ir 23° 70' rytų ilgumos, Baisogala, Radviliškio rj) geografinėje teritorijoje. Šiame veisliniame branduolyje laikomos 203 senojo genotipo Lietuvos baltosios ir 171 Lietuvos vietinės kiaulės (su prieaugliu).

4 Dalyvavimas veisimo programoje

4.1 Veisėjai turi teisę įsijungti ir dalyvauti šioje programoje, jeigu jie grynuoju uždaru veisimu veisia Lietuvos vietines ir senojo genotipo Lietuvos baltąsias grynaveisles kiaules.

5. Identifikavimas ir kilmės registravimas

5.1 Į veisimo programą įtraukiamos tik identifikuotos kiaulės. Kiekvienai veislei (Lietuvos vietinėms ir senojo genotipo Lietuvos baltosioms) tvarkomos atskiros kilmės knygos. Nykstančių kiaulių veislių kilmės knygos tvarkomos laikantis kilmės knygų vedimo nuostatų ir Europos Parlamento ir Tarybos Reglamento (ES) 2016/1012 nurodymų. Nykstančių kiaulių veislių atveju, kokios ir yra šios saugomos veislės, siekiant išvengti, kad nebūtų prarasta dar daugiau tų veislių genetinės įvairovės ir užtikrinti saugų genetinių išteklių valdymą, į pagrindinius skyrius turi būti įrašytos visos grynaveislės tipingos veislei kiaulės, įtrauktos į veisimo programą nurodant informaciją apie jų protėvius. Kadangi šioms veislėms išlieka rimta grėsmė išnykti, joms negali būti taikomi aukšti vertinimo standartai, galintys riboti kiaulių įrašymą į kilmės knygas. Įrašytos į kilmės knygas kiaulės dėl pasitaikiusių „avarinių“ apsiparšavimų ar kitų atvejų, galinčių sumažinti jų įvertinimą balais, įrašytos kiaulės iš kilmės knygų negali būti šalinamos.

Lietuvos vietinių kiaulių populiacijoje kuriant naujas linijas leisti ribotai panaudoti senojo genotipo Lietuvos baltųjų kiaulių kuilius, todėl į Lietuvos vietinių kiaulių knygą įtraukiami ir palikuonys, tinkantys naujų linijų kūrimui su senojo genotipo Lietuvos baltųjų kiaulių priemaiša, tačiau šios kiaulės negali viršyti 10% įrašomų kiaulių. Jeigu siekiant atrinkti tinkamiausius gyvūnus- naujų linijų tęsėjus bus gauta daugiau negu 10% mišrių palikuonių, kurie galėtų būti panaudoti ateityje, jie turi būti įrašyti į papildomą skyrių. Jaunos kiaulės į kilmės knygas įrašomos kai numatoma jų veislinė paskirtis (virš 4 mėn. amžiaus).

5.2 Grupinį ir individualų kiaulių identifikavimą sudaro šios priemonės:

- Paršelių ženklavimas vadų numeriais
- Veislinio prieauglio ženklavimas unikaliais individualiais numeriais
- Bandos numeravimas

- Veislės identifikavimas

5.3 Sistemingai vykdomas kilmės registravimas pradedant parinktų porų kergimo ir paršiovimosi įrašais. Yra registruojama informacija apie veisiamų kiaulių tėvus ir protėvius bei kiaulių vertinimo duomenys.

6. Atrankos ir veisimo tikslai

6.1 Veisimo programos pagrindinis tikslas yra išsaugoti nacionalines veisles nuo visiško jų išnykimo. Nykstančių veislių atrankos principai skiriasi nuo specializuotų mėšinių veislių, naudojamų pagrindinėje gamyboje, atrankos principų. Lietuvos vietinių ir senojo genotipo Lietuvos baltųjų kiaulių atranka turi būti nukreipta populiacijų genealoginei struktūrai, tipingų požymių, kaip Lietuvos vietinių kiaulių spalvų įvairovė, karoliukai) ir kt. išlaikyti bei kiaulių tvirtai konstitucijai, vislumui ir paršavedžių pieningumui palaikyti, nesiekiant ypatingai ploninti lašinius ir didinti raumeningumą. Renkantis tarp geriau įvertintų kiaulių rodiklių ir jų platesnės genealogijos, pirmenybę teikti genealogijai.

Atrenkant kiaules būtina siekti kuo didesnio intervalo tarp kartų didinant kiaulių ilgaamžiškumą.

6.2 Mažų populiacijų kiaušiams vertinti netinka BLUP (Best linear unbiased prediction) metodas, todėl ties išnykimo riba atsidūrusių Lietuvos vietinių ir Lietuvos baltųjų kiaulių kuiliai, paršavedės ir jų prieauglis vertinami pagal šioms veislėms pritaikytą 100 balų sistemą. Balai skiriami už skirtingų grupių kiaulių požymius kinta priklausomai nuo požymių svarbos vertinamose gupėse.

Veislinės paršavedės ir kuiliai vertinami pagal kilmę, eksterjerą, reprodukcinės savybes. Veislinis prieauglis vertinamas pagal kilmę ir išsivystymą. Kadangi tokiose mažose populiacijose nėra galimybės vykdyti selekcijos, svarbiausia yra išlaikyti veislėms būdingas savybes, nesiekiant suploninti jų lašinius bei padidinti jų raumeningumą suvienodinant jas su tarptautinėmis veislėmis. Esant afrikinio maro grėsmei tikslinga laikinai atsisakyti kiaulių matavimo ultragarso prietaisais, kuriais matuojamos ir kitų ūkių kiaušės ir kurie yra pritaikyti didelio raumeningumo tarptautinių veislių matavimui.

Įveikus afrikinio kiaulių maro grėsmę ar įsigijus savo ultragarso prietaisą kiaulių prieauglio lašinių storio matavimas bus atnaujintas.

6.2.1 Veislinis prieauglis vertinamas balais pagal kilmę, išsivystymą ir tipingumą, veislinis prieauglis, gali gauti už kilmę 50 balų (1 lentelė), už išsivystymą iki 50 balų (2 lentelė Lietuvos vietinių kiaulių, o 3 lentelė senojo genotipo Lietuvos baltųjų kiaulių prieaugliui vertinti).

6.2.2. Paršavedės po apsisparšiovimų vertinamos pagal kilmę - iki 20 balų (1 lentelė), fenotipinius požymius (eksterjerą) - iki 20 balų (4 lentelė), vislumą - iki 30 balų ir 21 dienos amžiaus vados masę (kg) - iki 30 balų (5 lentelė Lietuvos vietinių ir 6 lentelė senojo genotipo Lietuvos baltųjų paršavedžių reprodukcinėms savybėms įvertinti). Paskutinį kartą paršavedės vertinamos po 4 apsisparšiovimo.

6.2.3. Veisliniai kuiliai vertinami 12 ir 24 mėn. amžiaus. Kuiliai gali būti iš naujo įvertinami 36 mėnesių amžiaus, jeigu paaiškėja naujų duomenų, turinčių įtakos jų veislinei vertei.

6.2.3.1 12 mėn. amžiaus kuilyms vertinamas pagal kilmę - iki 40 balų (1 lentelė), eksterjerą - iki 40 balų (4 lentelė), išsivystymą - iki 20 balų (7 lentelė).

6.2.3.2 24 mėn. amžiaus kuilyms vertinamas pagal kilmę - iki 20 balų (1 lentelė), eksterjerą - iki 20 balų (5 lentelė), išsivystymą - iki 20 balų (7 lentelė), reprodukcinės savybės (pageidautina ne mažiau kaip su 6 paršavedėmis) - iki 40 balų (8 lentelė). Tačiau dėl populiacijos mažumo neturint kuiliui priskirtų paršavedžių pakankamo skaičiaus kuiliai įvertinami pagal jų tėvo reprodukcinės savybės.

Balai už kilmę visų vertinamų grupių kiaulėms skiriami pagal tėvo ir motinos įvertinimų vidurkį. Vertinimo lentelės pateikiamos programos priede.

7. Kiaulių testavimas ir veislinės vertės įvertinimas

7.1 Veisimo programa apima grynaveislių veislinių kiaulių testavimus, remiantis moksliai priimtiniais metodais ir laikantis numatytų veisimo ir veislių saugojimo bei jų vertinimo principų. Bandos apyvartos, pirminius produktyvumo vertinimo duomenis kaupia ir jų registravimą kiaulių veislininkystės informacinėje sistemoje vykdo laikytojas.

7.2 Moksliniai tyrimai atliekami LSMU Gyvulininkystės institute įvertinant veislių išsaugotų individų fenotipines ir genetines savybes, ištiriant jų augimo spartą, skerdenų ir mėsos savybes.

8. Užsakomosios paslaugos

8.1 Lietuvos kiaulių augintojų asociacija dalį savo veiklos, susijusios su atkuriamų Lietuvos kiaulių veislių moksliniais tyrimais, veislių išsaugojimo gairių ir principų nustatymu veisimo programoje saugant Lietuvos kiaulių genetinius išteklius ir juos vertinant yra perdavusi Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Gyvulininkystės institutui.

8.2 Kontaktiniai duomenys:

LSMU Gyvulininkystės institutas

R. Žebenkos 12, LT-82317 Baisogala,

Radviliškio rj. Lietuva

El. paštas: GI@ismuni.lt

Lietuvos kiaulių augintojų asociacija

Verkių g. 5, LT-08218 Vilnius, Lietuva

El. paštas: info@kiaules.lt

